

O'ZBEK-INGLIZ MULOQOT XULQIDA KONSENSUM KONSEPTI VA UNING LINGVOKULTUROLOGIK TADQIQI

Qodirova Munisabonu Ibrohimjon qizi

Fergana State University, Master's student

munirasattorova879@gmail.com : 91-113-71-31

Abstract: This article explores the concept of consensus in communication behavior within the contexts of Uzbek and English languages, focusing on linguistic and cultural aspects. By analyzing how consensus is achieved and maintained in both linguistic systems, this study aims to shed light on the similarities and differences in communication styles between the two cultures. Through a combination of qualitative and quantitative research methods, including discourse analysis and cross-cultural comparisons, this research investigates the role of language, social norms, and cultural values in shaping consensus-building strategies.

Keywords: consensus, translation theory, linguistic challenges, semantic equivalence, cultural adaptation, explanatory translation, synonymous equivalent.

Аннотация: В данной статье рассматривается концепция консенсуса в коммуникативном поведении в контексте узбекского и английского языков, уделяя особое внимание лингвистическим и культурным аспектам. Анализируя, как достигается и поддерживается консенсус в обеих языковых системах, данное исследование призвано пролить свет на сходства и различия в стилях общения между двумя культурами. Благодаря сочетанию качественных и количественных методов исследования, включая анализ дискурса и межкультурные сравнения, это исследование изучает роль языка, социальных норм и культурных ценностей в формировании стратегий достижения консенсуса.

Ключевые слова: консенсус, теория перевода, языковые трудности, семантическая эквивалентность, культурная адаптация, пояснительный перевод, синонимический эквивалент.

Annotatsiya: Ushbu maqola o'zbek va ingliz tillari kontekstlarida muloqot xulq-atvoridagi konsensum tushunchasini o'rganib, til va madaniy jihatlariga e'tibor qaratadi. Ikkala til tizimida konsensumga ya'ni muloqotdagi kelishuv qanday erishilganligi va saqlanib qolganligini tahlil qilish orqali ushbu tadqiqot ikki madaniyat o'rtasidagi muloqot uslublaridagi o'xshashlik va farqlarni yoritishga qaratilgan. Sifatli va miqdoriy tadqiqot usullari, jumladan nutq tahlili va madaniyatlararo taqqoslashlar kombinatsiyasi orqali ushbu tadqiqot konsensum

yaratish strategiyalarini shakllantirishda til, ijtimoiy me'yorlar va madaniy qadriyatlarning rolini o'rganadi.

Kalit so'zlar : konsensum, tarjima nazariyasi, lingvistik qiyinchiliklar, semantik moslik, madaniy adaptatsiya, izohli tarjima, sinonimik ekvivalent.

KIRISH.

Bugungi kunda ham jahon miqyosida, ham O'zbekistonda ingliz tili kattaroq rol o'ynamoqda va ko'proq ta'sir o'tkazmoqda. Ushbu hodisaning asosiy sabablari global aloqaning kengayishi va global miqyosda axborot oqimining tezligi va ko'lami hisoblanadi. Mamlakatimiz mustaqillik e'lon qilinganidan buyon o'zbek jamiyatining barcha jabhalarida ingliz tilidan foydalanish keng tarqalgan. Bugungi kunda O'zbekiston Respublikasida ta'lim tizimini tubdan qayta qurish, uni zamonaviy talablar darajasida qo'lga kiritishga katta e'tibor qaratilmoqda. O'zbekiston Respublikasining "Ta'lim to'g'risida"gi qonuni va "Kadrlar tayyorlash milliy dasturi"da belgilangan maqsad va vazifalarni amalga oshirish maqsadida mamlakatimizda kadrlar tayyorlash tarkibi va mazmunini qayta tashkil etishning kompleks tizimi yaratilmoqda. ", jamiyatning ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishi, fan, madaniyat, texnika va texnologiyalarning zamonaviy yutuqlari nuqtai nazaridan oldinga siljishi shular jumlasidandir. Ta'limni asosiy o'qitish tili sifatida joriy etish g'oyasi hukumatda ta'lim sohasidagi islohotlar, ingliz tiliga bo'lgan kuchli talab, shuningdek, bir qancha sohalarda xalqaro tendensiyalar nuqtai nazaridan ma'qul ko'rindi. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyev ta'kidladi: "...chet tilini o'rganish va o'rgatish jamiyatimizda demokratik tamoyillarni mustahkamlashning muhim va ta'sirchan omilidir".¹⁸⁸ Ayni paytda o'qish uchun eng mashhur joylar ingliz tili asosiy o'qitish tili bo'lgan ta'lim muassasalaridir. Ingliz tilida ta'lim olishni istagan odamlarga bo'lgan talabni qondirish uchun ingliz tilidagi muassasalar soni yildan-yilga ortib bormoqda.¹⁸⁹ Tilshunoslikda konsensum tushunchasi til orqali o'zaro kelishuvga erishish jarayoni sifatida qaraladi. Bu tushuncha kommunikativ jarayonda ahamiyatli bo'lib, tilning muhokama, kelishuv va qaror qabul qilishdagi o'rnini tahlil qilishni o'z ichiga oladi. Konsensumning lingvistik jihatlari quyidagi yo'nalishlarda o'rganiladi:

I. Diskurs tahlilida konsensum. Diskurs tahlilida konsensum tushunchasi o'zaro muloqotda umumiy kelishuvga erishish jarayonini anglatadi. Bu jarayon turli nutqiy va pragmatik vositalar orqali amalga oshiriladi va ijtimoiy muloqotning samaradorligini oshiradi. Quyida diskurs tahlilida konsensumning asosiy jihatlari va u haqidagi batafsil ma'lumot keltiriladi

1.1. Diskursda konsensumning ma'nosi . Diskurs tahlili doirasida konsensum muloqot ishtirokchilari o'rtasida umumiy kelishuvga erishish vositasi sifatida ko'riladi. Bu

¹⁸⁸ Brown, P., & Levinson, S. C.,. Politeness: Some universals in language usage. Cambridge University Press, 1987

¹⁸⁹ Karimov, I. A.,. Yuksak ma'naviyat - yengilmas kuch. Toshkent: Uzbekistan Publishing House, 1985

jarayon til vositalari, kontekst, nutq aktyorlarining maqsadi va ijtimoiy normalar orqali amalga oshadi. Konsensum o‘zaro fikr almashish jarayonida bahs-munozaralarni bartaraf etishga yordam beradi.

METODLAR.

Uslub - Manner: Aniqlik va tushunarlilik. Gapiruvchi noaniq iboralardan qochishi, izchil va ravon ifoda qilishga harakat qilishi kerak. Konsensum: Ishtirokchilar suhbat mazmunini tushunish uchun muloqot uslubining aniqligi va tushunarliliigi bo‘yicha kelishishlari kerak. Konsensumning ahamiyati Grayssning nazariyasida konsensum muhim, chunki suhbat jarayonida tamoyillarga amal qilinmasa, tushunmovchilik kelib chiqadi. Ishtirokchilar hamkorlik qoidalarini bilvosita yoki to‘g‘ridan-to‘g‘ri kelishib qo‘llaydi. Qoida buzilganda, implikatura orqali gapiruvchi yoki tinglovchi kontekst yordamida yashirin ma‘noni tushunishga harakat qiladi. Masalan:

Gap: "Bugun o‘qituvchining darsi o‘ta qiziq edi."

Implikatura: Tinglovchi bu gapni istehzo sifatida tushunsa, Grayss tamoyillaridan biriga amal qilinmagan, ammo konsensum tushunish uchun qayta tiklanishi mumkin. Shunday qilib, Grayss nazariyasida konsensum suhbat davomida muloqotni samarali olib borish va ma‘noni to‘g‘ri tushunishning asosiy sharti hisoblanadi. Relevans nazariyasi Sperber va Wilson, 1986: Ushbu nazariya til orqali tushunish va ma‘noni yaratishda kelishuvning muhimligini ta‘kidlaydi¹⁹⁰. Suhbatdoshlari muloqotda kontekstga muvofiq kelishuvni yaratadilar.

Til va ijtimoiy kelishuv sotsiolingvistika tadqiqotlari: William Labov 1972-yil va Dell Hymes 1974-yil kabi olimlar til va jamiyat o‘rtasidagi aloqani tadqiq etib, ma‘lum jamiyatlarda til konsensusining shakllanish jarayonlarini o‘rganishgan.¹⁹¹ Masalan, dialektlar yoki til variantlarini qo‘llashda kelishuvning ahamiyati. William Labovning sotsiolingvistik tadqiqotlari, William Labovning "Sotsiolingvistika: Dialektlar va Ijtimoiy O‘zgarishlar" asarida konsensum g‘oyasi tilning jamiyatdagi ijtimoiy funksiyalariga qaratiladi.¹⁹²

Sotsiolingvistik kelishuvlar: Labovning tadqiqotlari, tilning ijtimoiy funksiyalariga asoslanadi va til jamiyatda ijtimoiy guruhlar orasida kelishilgan normaga muvofiq ishlatilishini ko‘rsatadi. Masalan, biror dialektda yoki til variantida gapirishda jamiyatning ijtimoiy guruhlar o‘rtasida kelishilgan an‘analar va me‘yorlar mavjud. Bunday kelishuvlar bir guruh ichidagi tilni tushunish va qabul qilishda muhim rol o‘ynaydi.

Konsensum va ijtimoiy guruhlar: Labov o‘zining mashhur "Nyu-Yorkdagi til o‘zgarishi" (New York City Dialect Study) tadqiqotida ijtimoiy guruhlar orasidagi til farqlari va ijtimoiy stratifikatsiyani tahlil qilgan. Bu tadqiqotda konsensum, tilni ijtimoiy guruhlar o‘rtasida qabul qilish va qo‘llashda o‘zaro kelishuvni ko‘rsatadi. Ijtimoiy guruhlar o‘rtasidagi kelishuv tilning normasi sifatida mavjud.

¹⁹⁰ Sperber va Wilson, Relevans Nazariyasi, 1986

¹⁹¹ Dell Hymes, 1974

¹⁹² William Labov, "Sotsiolingvistika: Dialektlar va Ijtimoiy O‘zgarishlar, 1972

Dell Hymes, 1974-yilda "SPEAKING" modelini ishlab chiqdi, bu tilshunoslikda muloqotning ijtimoiy va madaniy kontekstlarini tahlil qilishda muhim ahamiyatga ega.¹⁹³ Hymesning modelida konsensum g‘oyasi, tilni ijtimoiy jarayon sifatida ko‘rish va muloqotda kelishuvni ta‘minlash orqali tushuniladi:

SPEAKING modelida ijtimoiy kelishuv: Hymes muloqot jarayonida "S" (Setting and Scene), "P" (Participants), "E" (Ends), "A" (Act Sequence) kabi unsurlarni tahlil qiladi. Bu modelda, muloqot ishtirokchilari o‘zaro kelishilgan tarzda, aniq qoidalar asosida muloqot qilishlari kerak. Hymes tilni jamiyatda qanday o‘zaro kelishuv va madaniy normaga muvofiq ishlatishni tushuntiradi.

Konsensumning rolini o‘rganish: Hymesning nazariyasida konsensum, tilni ishlatishda ijtimoiy guruhlar o‘rtasidagi normaga mos keladigan, hamkorlikka asoslangan kelishuv sifatida qaraladi. Muloqotda ishtirokchilar o‘rtasida tilni tushunish va etkazish jarayonidagi kelishuvni ta‘minlash jamiyatdagi madaniy va ijtimoiy me‘yorlarga asoslanadi.

NATIJALAR:

Kognitiv tilshunoslik tilni inson miyasi va tafakkuri bilan bog‘liq ravishda o‘rganadi. Bu soha tilni faqatgina kommunikatsiya vositasi sifatida emas, balki inson tafakkuri, qabul qilish va tushunish jarayonlarida qanday ishlatilishini o‘rganadi. "Kelishuv" tushunchasi kognitiv tilshunoslikda til ishtirokchilari o‘rtasida ma‘no va tasavvurlarni o‘zaro moslashtirish, kognitiv kelishuv yoki lingvistik konsensum sifatida ko‘rish mumkin.

Kognitiv tilshunoslikda kelishuv tushunchasi. Kognitiv tilshunoslikda kelishuv ko‘pincha quyidagi aspektlarda ko‘riladi:

1. Ma‘no va kognitiv xaritalar: Til ishtirokchilari o‘rtasida kelishuv, tilning ma‘nolarini o‘zaro tushunish va umumiy kognitiv xaritalar yaratish orqali amalga oshadi. Misol uchun, biror so‘zning ma‘nosi yoki ibora turli kishilar tomonidan qanday tushunilishini tushunish uchun, ishtirokchilar o‘rtasida umumiy kognitiv kelishuv bo‘lishi kerak. Har bir kishi o‘z kognitiv strukturalari asosida biror so‘z yoki tushunchani qanday tushunishi, lingvistik kelishuvni ta‘minlashda muhimdir.

2. Kognitiv konteks: Kognitiv kelishuv tushunchasi tilni faqat grammatik yoki sintaktik qoidalar asosida emas, balki tilni ishlatishda kontekstual va madaniy elementlarni ham hisobga olishni nazarda tutadi. Suhbatdoshlari o‘rtasida ma‘no va tasavvurlarni tushunish uchun kelishilgan kontekst muhim rol o‘ynaydi. Kognitiv tilshunoslikda bu "frame" yoki "schema" (xarita) orqali tushuniladi. Bu yerda til ishtirokchilari o‘rtasida tushunish kelishuvi kognitiv tasavvurlarga asoslanadi.

3. Kognitiv konsensum: Kognitiv kelishuv kognitiv konsensumga olib keladi, ya'ni til ishtirokchilari biror predmet, voqea yoki tasavvur haqida umumiy tushuncha va tasavvurga ega bo‘lishi kerak. Bu tushuncha muloqotda til orqali amalga oshiriladi. Misol uchun, "o‘rmon"

¹⁹³ Rahmonov, T. K. ,. O‘zbek va ingliz madaniyatlarida muloqot qoidalarining qiyosiy tahlili. O‘zbek tili va adabiyoti jurnali, 2015, 3(45), 21-28.

so‘zi kognitiv ravishda "yashil, daraxtlar bilan to‘la joy" deb tasavvur qilinadi. Bu tasavvur umumiy kognitiv kelishuvdan kelib chiqadi.

4. Kognitiv pragmatika: Kognitiv tilshunoslikda kelishuv shuningdek pragmatik kelishuv bilan bog‘liq. Bu, til ishtirokchilarining biror gapni yoki ifodani qanday tushunishi va qanday kontekstda ishlatishi, muloqotning samaradorligi uchun muhimdir. Masalan, til ishtirokchilari gapiruvchining niyatini yoki gapdagi yashirin ma‘noni tushunish uchun kognitiv tuzilmalar va kontekstual kelishuvdan foydalanadilar.

MUHOKAMA.

Tilshunoslikda "konsensum" tushunchasi ko‘pincha tilni qo‘llashda kelishuv, til birligining umumiy qabul qilingan ma‘nosi yoki til qurilmalarining o‘zaro uyg‘unligi bilan bog‘liq. Ushbu tushuncha, asosan, pragmatika, sotsiolingvistika va semantika sohalarida tadqiq etiladi. Quyida bu boradagi ba‘zi muhim tadqiqot yo‘nalishlari keltirilgan:

1. Konsensum va pragmatika. Pol Grayssning hamkorlik tamoyillari (1975): Pragmatik tadqiqotlarda konsensus g‘oyasi Grayssning hamkorlik tamoyillarida muhim o‘rin egallaydi. Uning nazariyasiga ko‘ra, suhbatdoshlari bir-birini tushunish uchun ma‘lum darajada kelishuvga ega bo‘lishi kerak. Pol Grayssning hamkorlik tamoyillari Cooperative Principle muloqotning samaradorligi uchun ishtirokchilar o‘z gaplarini ma‘lum kelishuv va qoida asosida qurishi kerakligini ta‘kidlaydi. Bu tamoyil til pragmatikasida asosiy nazariyalardan biri bo‘lib, konsensum g‘oyasi muloqotda tushunishni ta‘minlash uchun zarur deb qaraladi. Grayss nazariyasiga ko‘ra, muloqot ishtirokchilari o‘zaro kelishilgan tarzda quyidagi tamoyillarga amal qiladi:

Hamkorlik tamoyilining asosiy qoida va maksimlari:

1. Sifat - Quality: Haqiqiylikni saqlash. Gapiruvchi yolg‘on gapirmasligi va yetarli asosga ega bo‘lmagan ma‘lumotni bermasligi kerak. Konsensum: Suhbat ishtirokchilari gapiruvchi bergan ma‘lumotning ishonchliligi va haqiqatiga kelishib olishadi.

2. Miqdor - Quantity: Yetarlicha ma‘lumot berish. Gapiruvchi suhbat uchun kerakli darajada ko‘p ham, kam ham emas ma‘lumot taqdim qilishi kerak. Konsensum: Ma‘lumot hajmi yetarli bo‘lishi va bu suhbatning maqsadlariga muvofiq kelishishi lozim.

3. Relevans - Relation: Muloqot maqsadiga muvofiqlik. Gapiruvchi suhbat mavzusiga aloqador bo‘lgan ma‘lumotni taqdim qilishi lozim. Konsensum: Suhbatdoshlar mavzuga oid va kontekstga mos gaplar asosida kelishuvga erishadilar.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Brown, P., & Levinson, S. C.,. Politeness: Some universals in language usage. Cambridge University Press, 1987
2. Grice, H. P. . Logic and conversation. In P. Cole & J. L. Morgan (Eds.), Syntax and semantics: Speech acts , 1975, Vol. 3, pp. 41–58.
3. Hall, E. T. , . Beyond culture. Anchor Books.
4. Hofstede, G., . Culture's consequences: Comparing values, behaviors, institutions, and organizations across nations (2nd ed.). SAGE Publications, 2001

5. Karimov, I. A. ., Yuksak ma'naviyat - yengilmas kuch. Toshkent: Uzbekistan Publishing House, 1985
6. Qosimova, N. R. . Lingvokulturologiya asoslari. Toshkent: Fan va texnologiya.
7. Rahmonov, T. K. ., O‘zbek va ingliz madaniyatlarida muloqot qoidalarining qiyosiy tahlili. O‘zbek tili va adabiyoti jurnali, 2015, 3(45), 21–28.
8. Safarov, Sh.. Nutq madaniyati va muloqot etikasi. Toshkent: O‘zbekiston Milliy Ensiklopediyasi, 2008
9. Tannen, D. ., Conversational style: Analyzing talk among friends. Oxford University Press, 1972
10. Wierzbicka, A. . Cross-cultural pragmatics: The semantics of human interaction. Mouton de Gruyter.